

A POLITIKAI TÖMEGSZTRÁJK.¹

A nagy Mirabeau tekinthető a politikai tömegsztrájk szellemi atyjának. Ő harsogta oda a rendi szabadalmazottak nemzeti gyülekezetének a történeti szavakat: »Vigyázzanak, ne izgassák a népet, mely mindent termel és a melynek csak mozdulatlannak kell lennie, hogy rettenetessé váljék.« Mirabeaunak 1789-ben még koraszülött eszméje, a sztrájknak, a modern bérmunkásság e hatalmas gazdasági fegyverének, az egész osztályt érintő politikai célok ki vívására való felhasználása azonban oly gondolat, a mely magában a munkásságban sem napjainkban került először megfontolásra. Eszméje felmerült már az első valódi modern proletármozgalomban — mint Sombart felfogja² — a chartistamozgalom politikai vezéreiből. Midőn az 1889. évi londoni dock-munkássztrájk már-már dűlőre jutott fellobbant egy pillanatra a »generális-sztrájk« eszméje is, hogy csak hamar mint kivihetetlen feladassák.³ Mint a szocialista társadalmi rend megteremtésének lehetséges eszköze feltetszik már — állítólag⁴ — az »Internationale« 1868. évi brüsszeli kongresszusán. Korán megfogamzott a forradalmi vérmérsékletű román nemzetiségű munkásság gondolkodásában, úgyhogy Franciaországban az 1892. évi marseille-i nemzeti szakszerve-

¹ Közzöljük e tanulmányt, mert tárgya nálunk is aktuális és szerzője e kérdés gazdag irodalmát jól ismeri; de alapfelfogásával nem értünk egyet, mert ily kérdéseknek első sorban *etikai* szempontból való megítélését meddőnek tartjuk. Szerk.

² Sombart Werner. *Sozialismus und soziale Bewegung im 19. Jahrhundert*. Jena, 1901. IV. Auflage. Pag. 28.

³ Webb S. a. B., *History of Trade-Unionism*, (ném.ford. Bernstein R. Stuttgart, 1894.) Pag. 352.

⁴ Henriette Roland-Bolst, *Generalstreik und Sozialdemokratie*. Dresden, 1905. Pag. 20. A magunk részéről hasztalanul kerestük a „Troisième Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs Compte Rendu Officiel”-ben (Bruxelles, 1868.) e határozatot, sőt e szerint a kongresszus határozottan kijelentette, hogy a *sztrájk nem eszköze a munkások teljes felszabadításának* de gyakran szükséges eszköz a munka és tőke jelenlegi helyzetében.« (6.º Séance, pag. 17.)

zeti kongresszus óta minden kongresszus határozati javaslata hirdeti eszméjét. A munkásság politikai, társadalmi és gazdasági helyzetének az utóbbi tíz évben az összes európai államokban, bizonyos irányban való kiéleződésének lehet tulajdonítani, hogy 1893 óta napjainkig nyolcz politikai tömegsztrájk rázta meg társadalmunk szervezetét. De csak a japánokkal való háborúban fizikai és erkölcsi erőiben megingatott és az európai politikai egyensúly békebírói székéről letaszított orosz abszolútizmus ellen kitört forradalom és a politikai tömegsztrájkoknak bennük való mértékadó szerepe eredményezte, hogy ma Kautsky Károlylyal a világ leghatalmasabb politikai munkáspártjának vezérei, sajtója, kongresszusai — kevés kivétellel — azt hirdessék róla, hogy »a legfontosabb gyakorlati kérdés, a melynek megoldása jelenleg reánk háramlik, a legélesebb fegyver kérdése a nagy döntő küzdelmekben, melyeknek elébe megyünk.«¹

A politikai tömegsztrájk kérdésének rövid néhány év alatt világtörténeti fontosságra emelkedése a társadalmpolitika mellőzhetetlen feladatává teszi, hogy a kérdéssel behatóan foglalkozzék, hirdesse bár valaki a tudomány egyedüli feladatának, Buckle értelmében, az igazság kutatását, avagy vallja a nézetet, hogy a tudomány is a társadalmat tartozik szolgálni. Az előbbi szempontból a társadalomtudományi elméletre háramlik a köteleesség, hogy a zavaros felfogások és összeütőköző vélemények útvesztőjében a fogalmi rendszerezés Ariadnefonalát megtalálja. A politikai tömegsztrájk észszerűleg számbaveendő válfajait a utópiák és zavaros koncepcziók héjából gondosan néki kell kihámozni; egyfelől az eddigi gyakorlatban, másfelől a modern munkásmozgalom tudományos alapra törekvő és szellem-erkölcsi jellegéből folyólag nagy jelentőségű *tények* számára veendő írói és pártvezéri ítéletekben megnyilvánuló fejlődési mozzanatokot kell végül oly célból megállapítania, hogy ezzel a kérdés jövő jelentőségének helyes megítélésére jusson.

Nem kevésbé fontos a kérdésnek általános társadalmi érdekből való tisztázása, mivel az eddigi tapasztalatok bizonyossága szerint, e borzasztónak mondható fegyver akkor fog az ethikai tekintetek és kultúra kincseinek legkevesebb sérelmével használatni, illetve eluttasítatni, ha mindkét fél tisztában van mibenlétével, horderejével, kétélűségével, nevezetesen mind az egyes párttételeket, mind az összességet (nemzet vagy emberiség) fenyegető rengeteg veszélyeivel. Csak vissza kell gondolnunk, hogy még az 1904. évi magyar vasutas sztrájk is, mily megdöbbenéssel töltött el mindnyájunkat, a meglepetés első perceiben: minő fejetlenséget okozott kormányköreinkben és miként kelti maguknak a sztrájkoló vasutasainknak egész akkori szereplése ama csínytevő gyermek szerepét, a ki olyast követ el, aminek következményeivel tisztában nem lévén és

¹ Roland-Hoistné id. művéhez írt előszóban. Pag. IV.

felelősségét öntudatosan elvállalni nem tudván, a másik pillanatban már bűnbánóan bocsánatért esedezik. A politikai tömegsztrájk kérdéséről a mi viszonyaink szempontjából is elmondhatjuk, hogy »proximus ardet Ucalegon«. Az 1905. évi szeptember 15-iki, bárcsak félnapi politikai tömegsztrájk halavány, azonban korántsem azonos előízét adta nekünk is, a mit a bizonytalan jövő méné magában rejthet. Feladatunk e helyen azonban lehetőleg mindazon kérdések *mellőzése*, melyek csak egy *bizonyos* ország konkrét társadalmi, politikai és gazdasági viszonyainak s a politikai tömegsztrájk céljának egymáshoz való viszonyának tüzetes megállapítása alapján dönthetők csak el, értjük különösen a politikai tömegsztrájk *sikerre való kilátásának* kérdését. De e szempontból is bizonyos, hogy az okos és feladatuk magaslatán álló kormányok is csak úgy járnak el helyesen, ha a kérdést nem kicsinyelve, tudatában vannak annak, hogy kormányozni annyit tesz, mint előrelátni.

A politikai tömegsztrájk kérdésének viszonylagos újsága, a román nemzetek kivételével, világosan kiderül abból a vitából, mely magában a munkásság kebelében még nem rég, a tekintetben folyt, vajjon egyáltalában szükséges és hasznos-e a kérdést akárcsak felvetni is; míg végre maga Bernstein Ede, a német szociáldemokratapárt 1904. évi brémai kongresszusán, mely e kérdést ott először tárgyalja, a következő kijelentést tette: »Hisz én egy mérsékelt elvtárs hírére élvezem, és én ez elnevezést megtisztelőnek tartom, melyet szívesen vállalok magamra, de a mérsékletnek nem szabad egyjelentőségűnek lenni gyengeséggel és energiátlansággal.«¹ Ezzel a politikai tömegsztrájk kérdésének vitatását és a jövő pártgyűlés napirendre tűzését javasolta. E kérdésnek magában a német munkáspárton belül ilyenén való felfogása után csak természetes, hogy Schmoller is, 1904-ben megjelent nagy életművében, elégségesnek tartotta még, Jaurésnek tekintélyére hivatkozva, »az általános munkabeszüntetés« már ez elnevezéssel is egyszerűsített kérdése felett azzal a kijelentéssel térni napirendre, hogy róla csak »a forradalmi szenvedélyvel eltelt munkásmozgalmakban van szó,« hogy bekövetkezése »a munkásság egész más szervezetét tételezi fel, mint a hogy ma bárhol létezik.«² Alig kétséges, hogy e nagyméretű „tudós ma egész más véleményt táplál e kérdés jelentőségéről és bonyolultságáról. Még kevébbé látszik kielégítőnek Van der Borght felfogása, a ki a politikai tömegsztrájkot mint »a koalíciójoggal való visszaélést« egyszerűen kiutasítja a maga tudományszakja birodalmából, mely szerinte összeesik »az egész más területre tartozó generális sztrájkjal.«³ A politikai tömeg-

¹ *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands.* (Abgehalt, zu Bremen vom 18. bis 24. September 1904.) Berlin, 1904. Pag. 194.

² Schmoller Gusztáv, *Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre.* Leipzig, 1901-1964. Bd. II. Pag. 407.

³ Van der Borght, *Grundzüge der Socialpolitik.* Leipzig, 1904. S. 288.

sztrájk kérdése csakugyan érintkezik a »generális-sztrájk«t ársadalom-forradalmi fogalmával; de ez még nem ok, hogy egyik tudományszakból a másikba való tolonczolással rázzuk le vitatását magunkról, hanem sokkal inkább, hogy annak fogalmi tisztázására, jogi megítélésére és — az egész társadalom életére ily elemi fontosságú kérdésekben, meggyőződésünk szerint, mindig elsőrendű fontosságú — erkölcsi megítélésére törekedjünk.

A sztrájknak a politikához való viszonyának tisztázására, a sztrájkok társadalompolitikai jelentősége szerint, a következő válfajok illetve fokozatok különböztetendők meg: 1. Tiszta gazdasági sztrájk. 2. Politikai jelentőségű gazdasági sztrájk. 3. Gazdaság-politikai sztrájk. 4. Abszolút generális-sztrájk, mint társadalomgazdasági forradalom. 5. Politikai tömegsztrájk, a mely ismét államforradalmi (a) és pusztán magas-politikai tömegsztrájk (b) lehet.

1. A modern törvényhozások a szabad bér munkásság sztrájkjogának törvényes elismerésével csak azon általános erkölcsi elvet vitték át a nemzet számra és gazdasági jelentőségre nézve szükségkép emelkedő bér munkás-rendjére, hogy minden egyesnek és minden osztálynak ethikai joga van arra, hogy a szabad kereseti társadalomban a maga jólétét a rendelkezésre álló gazdasági erővel, a fennálló jogrend keretein belül javítsa. A tisztán munkaadók ellen irányuló, helyi terjedelmű, kevés munkást magukban foglaló, avagy kisebb jelentőségű szakmákban kitört sztrájkoknak a koalíció-szabadsággal bíró államokban azóta egyáltalában nincs politikai jelentőségük. Az államoknak két csoportja az, a melyben minden, még a legjelentéktelenebb sztrájk is — miként egykor a koalíciószabadság előtt, az előbbieken is — ma is, egyik vagy másik irányban, politikai hatást vált ki. Azon államokban, melyekben a sztrájk, mint Oroszországban, a legújabb időkig a büntetőjog pallosa alá esett; vagy a hol a munkabeszüntetés lehetőségét mindenféle kormányrendeletek teszik illuzóriussá: ott minden sztrájk a fennálló osztályuralom elleni tiltakozásként jelentkezik és azáltal is, mint politikai támadás nyer részben megtorlást. Másfelől az ily erőszakosan elfojtott sztrájkok, ép az orosz viszonyok tanúsága szerint, a munkásság politikai érzékének felébresztésére rendkívül alkalmasak, mivel a gazdasági értékű és legközvetlenebben szükségelt koalíciójog hiánya, illetve jogosulatlan korlátozásai a legbiztosabb agitatorikus eszközt szolgáltatják az érdekelt pártoknak a munkásság politikai jogfosztottságának igazolására. Helyesen mondja Eoland-Holstné: »A koalíciójog hiánya vagy a parlamenti berendezés hiányát feltételezi, vagy ha olyanok léteznek, a munkásosztálynak a parlamentben való képviselése hiányozását.«¹ Nem kevésbé politikai jelentőséggel bír minden sztrájk Új-Zélandban² és

¹ Id. m. 31. pag.

² André Siegfried, *La Démocratie en Nouvelle Zélande*. Paris, 1904. pag. 144. et suiv.

ausztráliai államszövetség azon államaiban (Új-Dél-Wales, Nyugat-Ausztrália és az egész »Commonwealth«-ben bizonyos nagymérvű sztrájkok esetén),¹ a hol ép a munkásság törekvései folytán megvalósult messzemenő államszocialisztikus rendszer uralma alatt a sztrájk ismét a büntetőjog birodalmába utasított és munkafeltételek méltányos és közkötelező megállapítása az állam »nobile officium«-ává vált.

2. Azonban a koalíciójogot elismerő kulturállamokban is bizonyos, bár a munkások részéről eredetileg kizárólag gazdasági okokból támadó és csak a munkafeltételeknek a munkaadókkal szemben való kedvező befolyásolására irányuló sztrájkok a következő körülmények folytán általános társadalmi, nemzeti, szóval politikai jelentőséget nyernek: *A)* egyrészt a sztrájkoknak a résztvevők nagy számaránya okozta terjedelme; *B)* az illető iparág társadalmi nélkülözhetetlensége; *C)* a munkaadó nyilvános személysége (állam, község) folytán; ez utóbbi vonatkozásra itt tovább ki nem térhetünk.

A) A társadalom fejlődésében félreismerhetetlen az irányzat van az egyén hivatásának mind különlegesebb és egyoldalú feladatokra való szorítására. Az ősember szükségleteit maga tudta kielégíteni, a patriarchális társadalmi szervezet termelése és fogyasztása a családon belül ment végbe. A kultúrember számosabb és finomabb szükségleteinek kielégítésére azonban egy rendkívül komplikált, egymásba kapcsolódó gépezet működik, a hol a legkisebb csavar, annál inkább pedig nagy és fontos alkatrészek funkcióikból való kilépte az egész működését veszélyeztetheti. Ma úgyszólván alig termel már valaki saját gazdaságának, de mindenki mások termelő erejére, a piacra van utalva. Ha tehát a modern munkásság, melyet a történet eddigi folyamában soha nem tapasztalt általánosságban és élénkséggel tölt el egy magasabb emberiségi fok elérésének vágya, egy-egy nagyüzemű iparágban ezerszám rakja le szerszámjait, hogy gazdasági vagy társadalmi helyzetén javítson; úgy a termelés mai messzemenő munkamegosztásos jellege folytán, hatása a vele kapcsolatos, részben a nyersanyagot szolgáltató, részben a tovább feldolgozó iparágakat és így az egész társadalmat is megrázkódtathatja. Más tekintetben, az ily sztrájk pusztán terjedelme, nagy munkástömegeknek az utcára vetése, gyülekezetei és tüntetései, a biztonsági rendőrséggel való esetleges összecsapások folytán politikai hatásokat eredményezhet. Ily értelemben politikai tömegsztrájk minden oly tömeges, általános helyi vagy országos szakmai sztrájk, a minő pl. a huszonöt-ézet meghaladó budapesti vas- és fémmunkások 1905. évi sztrájkja volt.

¹ Clark Victor S., *Labor Conditions in Australia*. (Bull. of the of Labor Nr. 56. January, 1905.) Washington, 1905. Pag. 78. ff. a. Pag. 177. ff.; Métin H., *Le socialisme sans doctrines. Australie et Nouvelle Zélande*. Paris, 1902. 162. ff.

B) A munkásság koalíciójogában rejlő rendkívüli társadalomgazdasági hatalom azonban csak azon termelési ágakban mutatkozik teljesen — kevés tekintettel a bennök résztvevő munkások kisebb vagy nagyobb tömegére — a melyek a társadalomnak nevezett nagy élő lény elsőrendű életfeltételeit teremtik elő. Ilyen ágak: a) az emberi alkatelemeit fentartó élelmszer-, tárgyi elemeit éltető kőszéntermelés; b) szervezetének vérkeringését eszközölő forgalmi eszközök, egyfelől ismét a kikötőmunka, vasút, posta, táviró, másfelől a sajtó; c) egyes központi szerveinek, a nagyvárosoknak, életműködéséhez nélkülözhetetlen termelési ágak (közúti vasút, világítási-, víziművek, köztisztaság, tűzoltóság, kórházi ápolás stb.).

a) Ha az élelmezési termelési ágakban kitört sztrájkok (pék, húsvágóipar stb.) azok lokális terjedelménél fogva, kisebb jelentőséggel bírtak is eddigelé; úgy az arató-sztrájkoknak bizonyos mértékben ideszámítható országos terjedelme és az azok által előidézett kivételes politikai és törvényes intézkedések bizonyítják e sztrájkok esetleges jövőbeli politikai jelentőségét.

b) A sztrájkok társadalmi jelentőségük szerinti ranglétráján igen magas fokon találjuk a kőszénbányászok sztrájkjait. A kőszén a gyáripari termelés elemi feltétele; a magángazdasági fogyasztás, a családi tűzhely első rendű szükséglete. Mindinkább, valóságos monopóliumok birtokában levő óriási üzemekben, százazres munkáshadseregek termelik. Mindezen okok érthetővé teszik azon körülményt, hogy majd az összes eddigi kőszénbányász-sztrájkok politikai következményeket, legtöbbször parlamenti utójátékot vontak maguk után. A 60,000 ausztriai kőszénbányásznak 1900. évi nagy sztrájkja nem bírta ugyan a kőszénbányásokat engedékenységre szorítani, de oly nagy zavart idézett elő a nagyiparban, a városok belső életében s oly bénító hatással volt az egész társadalmi életre, hogy a parlament megszavazta a kötelező 9 órai munkanapot. A francia kőszénbányászoknak 1902. évi nagy tömegsztrájkja a bányászok nevezetes részére már a 8 órai törvényes munkanapot eredményezi. A pennsylvaniai 150,000 kőszénbányásznak ugyanezen évben a kőszéntrust elleni munkabeszüntetése Mitchell szerint »több volt mint a vállalkozók és a bányászok közötti harez. Az első csata volt az egyedáruság elve és a szakszervezetekben rejlő demokratikus biztosíték közötti megsemmisítő harcban; a szervezet és központosított gazdagság és az ország egyesült munkaerői között.«¹ Az egész társadalmat a legnagyobb izgatottságba ejtő, 163 napig elhúzódó óriási mozgalom már-már megállította az Egyesült-Államok ipari termelését; a közeledő tél rettenéssel töltötte el az összes osztályokat. De a trust a közvélemény nyomásának nem engedett; a »Civic Federation« elnökének,

¹ Mitchell John, Organisierte Arbeit. (Ford. H. Hasse.) Dresden, 1904. Pag. 175.

Hanna szenátornak közvetítését épúgy visszautasította, mint Irreland érseknek döntő szerepét. Bär, a trust elnöke, kijelentette, a munkásokról nem az agitátoroknak kell gondoskodnia, hanem »a keresztény férfiaknak, a kikre isten kifürkészhetetlen bolcsesége a birtokot és az ország érdekeit bizta«. Végül Rooseveltt kísérlete meg a közvetítést az ellentétes felek között; de kísérlete az első ízben nemcsak nem járt sikerrel, hanem egy másik trustfőnök azon vádját zúdította az elnökre, »hogy a közönség és vállalkozók vitális érdeke iránti kötelességeit sértette meg általa«. Pierpont Morgan végre mégis rábírta érdektársait az elnök közvetítésének elfogadására; a kinevezett bizottság nagy mértékben a munkások javára döntött. — Kormányhatalmi beavatkozás és a viszonyok törvényes javítására vonatkozó ígéretet váltott ki az 1905. évi Ruhr-vidéki kétszázezret is meghaladó, legkülönbözőbb politikai pártirányzatú munkásság sztrájkja is. Míg e rengeteg munkáshadnak mindvégig méltóságosan nyugodt viselkedése egyik legfényesebb bizonyítéka a modern munkásmozgalmában rejlő kulturát-fokozó tényezőknél, erkölcsi erőnek és fegyelemnek¹: a porosz országgyűlésnek utóbb tanúsított magatartása ma alkalmas eszközül szolgál a szociáldemokráciának, hogy a munkásságnak, különérdekeinek képviselőit, saját parlamentáris pártszervezkedésnek szükségességét ad hominem bizonyítsa.

c) A politikai jelentőségű gazdasági sztrájkok koronái a forgalmi eszközök működését beszüntető sztrájkok. Hogy az egyes országokat nyersterményekkel ellátó világkikötők munkásainak sztrájkjai mily általános társadalompolitikai hatást kelthetnek, azt az 1889. évi londoni docker-sztrájk,² az 1890. évi ausztráliai és új-zélandi,³ az 1900. évi és 1905. évi marseillei és az 1900. évi genouai sztrájkok igazolják. De mindez egybe sem vethető a vasúti sztrájkoknak az egész társadalmi szervezetet dezorganizáló, a nemzeti életet és állami biztonságot veszélyeztető, az ország népességét mintegy a középkor kihalt és elszigetelt életébe visszavető, nagy mértékben dramatikus hatásával. A vasút a modern kapitalizmus legtipikusabb képviselője, életető eleme és nélkülözhetetlen alapja. Nemcsak a személyközlekedés, az áruforgalom, az internacionális érintkezések közvetítője, hanem az államhatalomnak is fontos szerve; nélküle a mozgósítania úgyszólván lehetetlen, a kormányzását anarchia váltja fel, a külhatalmakkal szemben való biztos és öntudatos fellépése kockázatos. Nem kevésbé súlyos gazdasági, politikai és diplomáciai következményeinél azon általános szellem-erkölcsi hatás, melyet az egész népességben kelt. Az embereket mély meg-

¹L. *Sociale Praxis*, Berlin, 1905., lg. XIII. No. 18., 19., 20., 21.

²Nagymértékben hozzájáralt a jelzett államszociálistikus irány megteremtéséhez. (I. Siegfried id. m. 110. pag.)

³E sztrájk adta meg a lökést az új-unionizmus kollektivistikns szellemének és önálló politikai mozgalomra való hajlandóságának. Webb, id. m. 348. pag.

döbbenés tölti el, úgy érzik magukat, mint a kiket bűvös hatalmak egyszerre sötét és síri kriptába varázsolták volna; a nagyvárosok élelmezésében észlelhető nehézségekés drágulás, üzemeiben beálló kényszerszünetelés, a kormány kivételes intézkedései, a munkásság egyéb rétegeiben is forrongó hangulat és utcai tüntetései a legnagyobb bizonytalanságot és a legtúlzottabb ideges félelmet kelthetik a jövő iránt. Abban is igazat kell adnunk Roland-Holstnénak, hogy »soha oly élesen nem világlik ki, mint a vasúti sztrájknál, hogy a proletariátus munkája a társadalom alapja: az sújtja az államot és társadalmat a legnagyobb mértékben.«¹ De nem kevésbé valljuk, hogy a társadalom etikai joga és az államok morális kötelessége az ily elemi csapásokkal (vasút, posta, táviró, részben még a c) alatt említett, elsőrendű fontosságú s községinék mondható üzemek sztrájkjaival) szemben való önvédekezés, a melyre az erkölcs korlátai között is hatalmas eszközök állanak rendelkezésére és épen nem kell ama eszközhöz folyamodnia, melyet Van Kol kiemel, hogy a kormány eléje tartott revolverrel fogja a mozdonyvezetőt engedelmességre szorítani. A koalíciójog sem lévén egy abszolút emberi jog, a törvényhozások nemcsak a nemzeti biztonság fenyegetettsége esetére, hanem a társadalmi összlet alapját tevő iparágakra nézve is kivételesen szabályozták és szabályozhatják. Anélkül hogy a társadalmi lét biztosításának problémájára e helyen kitérnénk, csak arra szorítkozunk, hogy annak, szerény véleményünk szerint, két erkölcsi elv szemeltartásával kell történnie. Az egyik a munkásság bizonyos kategóriáitól követel áldozatot; annak az igazságnak elismerését, hogy a társadalomnak, amelynek maguk is beleszületett tagjai, szerkezetének átalakítására irányuló törekvéseik fentarthatásával, minden körülmények között léteznie kell és e mindenben uralkodó érdekek, bármily hatalmas különérdeküket alá kell rendelniök. A másik az államtól követeli, hogy e munkásoportok kivételes helyzetbe juttatásával a megvont jogokkal egyenértékű gazdasági és társadalmi ellenértéket kell nyújtania, mivel kötelességek halmozása a jogok csökkentésével az erkölcs egy elemi tételébe ütközik. Ily módon elfogadjuk Pénzig állítását, hogy »a tömegsztrájk magával hozta veszedelmet csak bizonyos erkölcsös »divide et impera«-politikával lehet elhárítani«. Ez által az embereket ő sem akarja nyomasztó szolgaságba sülyeszteni, hanem az ellentétes érdekek fontosságának bölcs mérlegelésével úr akar maradni egy oly társadalmi katasztrófa elemi hatalma felett, a minőt az ezen iparágakat is felölelő, csak néhány napig tartó generális-sztrájk szükségkép maga után von.²

3. A politikai tömegsztrájk gondolatának — az előbbi kategóriákban jelzett sztrájkhatások szemlélete mellett — közvetlenebb

¹ Id. m. 44. Pag.

² Pénzig Rudolf dr., *Massenstrike und Ethik*. Frankfurt a. Main, 1905. Pag. 21.

forrása a *gazdaság-politikai tömegsztrájk* volt. — Ezen a szorosan gazdasági sztrájkokat értjük, melyek a mellett, vagy a nélkül, hogy a munkaviszony közvetlen befolyását czéloznák, a munkásság valamely nagyfontosságú gazdasági értékü közjogának, nevezetesen magának a koalíció- és sztrájkjognak, egy szakmán túl terjedő terjedelemmel való védelmére irányulnak. Ilyen minden olyan tömegsztrájk, a mely valamely szakma munkásai sztrájk-és szakszervezkedési jogának védelmére más szakmák munkásait késztetni a szolidaritás érzéséből és jól felfogott osztály-érdekből való sztrájkolásra. E sztrájkok lehetnek helyiek (lokális), vidéki (regionális), vagy országos terjedelműek. Már itt sem a sztrájkolók tömegének abszolút nagysága adja meg a politikai tömegsztrájk döntő ismérvét, hanem egyrészt a gazdaság-politikai cél, másrészt az érintett szakmán túlmenő és a munkásság szolidaritásából eredő terjedelem. A helyi jelentőségű s általánosnak mondható gazdaság-politikai sztrájkokra a hazai sztrájktörténetből is meríthetünk példákat; ilyen volt a pécsi munkásság 1903. évi, a debreczeni és szegedieknek 1904. évi tömegsztrájkja. Az országos terjedelmű gazdaság-politikai tömegsztrájk példáit, a többi eddigi »generális-sztrájk«-kal minden megkülönböztetés nélkül összevetett, 1903. évi második hollandi és az 1904. évi olasz politikai tömegsztrájk nyújtja. Ilyenként jelentkezett volna az a magyar munkásságtól bejelentett tömegsztrájk is, mely az esetre fenyegetett, ha a budapesti asztalosoknak 1904-ben — mint utóbb hivatalosan beismerték — jogosulatlanul felfüggesztett szakszervezetét, a kitűzött határidőn belül, jogaiba vissza nem helyezik.

Az 1903. évi április 1. és 10-e között lefolyt *hollandi országos gazdaságpolitikai tömegsztrájk* azon, a vasutasoknak a kikötőmunkásokkal való szolidaritásából folyó, korábbi (február 2.) sztrájkjának volt szerves kinövése, melyet alább ismertettünk. Kuyper, az »erős férfiú« kormányja, a vasutassztrájk rendkívüli kellemetlenségeit megismerve, pártfeleitől is készletve, nyomban utána törvényjavaslatot készített elő, a mely a vasutasokat kezdetben (6 évi, utóbb 3 évre enyhített börtönbüntetés terhe alatt) a sztrájktól eltiltotta, másrészt a többi munkások sztrájkjogát, kivált az őrszemállítás (picketing) lehetlenné tévése által nagyon megszorította. Midőn a kormány mindjárt a kamara megnyitását követő napra meglepetésszerűen tárgyalásra tűzte ki a javaslatot, a munkások már korábban létrejött »védőbizottság«-a, a melyben a hollandi munkásmozgalomban még jelentős szerepet játszó anarchisták jutottak túlsúlyra, elhatározta, hogy a törvényjavaslat elfogadását egy »generális-sztrájk«-kal akadályozzák meg. A szociáldemokraták vezére, Oudegeest, a vasutasok elnöke, hiába tiltakozott a sztrájk ellen, mely szerinte a kormány a dolgozni akarókból álló »rendszervezetek« újjászervezésével, a katonaság készenlétbe helyezésével és a keresztény szakszervezetek ellenséges állásfoglalásának kieszközlésével minden eszközt

előkészített már megbuktatására. A sztrájkot mindazonáltal április 1-jére, egyelőre csak a vasutasok és kikötő munkásokra nézve, kötelezőleg kimondták. De a sztrájk, a melynek — az anarchisták alább ismertetendő elmélete szellemében — iparágról-iparágra, a végletekig kellett volna terjednie, még a vasutasok között sem vált sem országossá, sem teljessé és 5000 vasutas kenyerének elvesztésén, egyes munkakategóriáknak a legkülönbözőbb városokban való több napi munkabérvesztésén, az egész szakszervezeti mozgalomnak általános gyengítésén kívül, eredményt egyáltalában nem ért el. Az egész országban vagy 50—60,000 munkás szünetelt (magában Amsterdamban 30,000). A félelmes törvényjavaslatot a második kamara már április 9-én elfogadta és így Roland-Holst-né, a politikai tömegsztrájk legoptimisztikusabb hívőinek egyike, is elismeri, hogy e tömegsztrájk, noha szerinte pszichológiai szükségességkép és az általános választói jog hiányának okszerű következményeként jelentkezett, »gazdasági katasztrófával végződött«, mivel »a gazdasági szervezkedés hiányos, az előkészület és vezetés ki nem elégítő, a tömeg politikai osztálytudata csekély volt.«¹ Vliegen, a hollandiai szociáldemokrácia egyik irodalmi vezérférfia, pedig a következőképp nyilatkozik: »Hogy engem az a körülmény, mely szerint egy a generális-sztrájkot proklamáló és vezető bizottság tagja voltam, e kérdésben tekintélylyé avat-e, azt nem tudom. Mindenesetre elkerülni kívánom e szerep viselését; de úgy vélem, a tény, hogy engem a tapasztalatok a generális-sztrájk hívéből ellenfelévé tettek, némi jelentőséggel mégis bír.«²

Teljesen más okokból eredt és így teljesen más lefolyást és eredményeket mutat fel az olasz munkásságnak 1904. évi szeptember 16. és 20-a között lefolyt gazdaságpolitikai tömegsztrájkja. E sztrájk teljesen spontán, minden előkészület és egységes irányítás nélkül tört ki, mint ama Olaszországban régtől fogva meghonosodott hatósági gyakorlat reakciója, hogy a csendőrség (carabinieri) sztrájkok alkalmával éles lövéseikkel több helyen vérfürdőket okozott. (Berra, Candela, Giarratana, Buggerru stb.)⁴ Midőn 1904 szeptember 15-én Olaszországban elterjedt a hír, hogy Castelezziban ismét két szervezett munkás esett el,⁵ a rég felhalmazódott elkeseredés az általános munkabeszüntetésben jutott kifejezésre. Még ugyanaznap a milánói munkáskamara elrendeli az általános sztrájkot és a következő nap már 80—100,000 munkás szünetel e városban.³ A megelőző éjjel a Rómában székelő szociáldemokrata pártvezetőség magáévá teszi a milánói eszmét és noha felhívásait a kormány

¹ Id. m. 63. pag.

² Vliegen, W. H. *Der Generalstrike als politisches Mittel*. Die Neue Zeit. Jg. 22., Bd. I., pag. 193.

³ Olberg, Oda, *Der Italienische Generalstrike*. ibid. Jg. 23., Bd. I. Nr. 1.

⁴ L. tisztán politikai analogonját, az élesdi eset miatt 1904-ben kitört egy napi nagyváradi tömegsztrájkban.

⁵ L. e kérdésre vonatkozólag elvi szempontból Waldeck Rousseau, *Questions Sociales*. Paris, 1900. Pag. 114. ff.

elkobozza, az újságokat lefoglalja, a távíróközlekedést 3 napra kisajátítja; 17-én már nem volt Olaszországban nagyobb ipari központ, a melyben a munka nem szünetelt volna. Jellemző jelensége azonban e közel 1.000,000 munkást felölelő mozgalomnak, hogy hatása a *mezőgazdasági munkásságot* sem kerülte el. Mantua tartományban 120,000 munkás hagyta el a földeket, oly erősen megragadta a koalíciójog sérelmei ébresztette szolidaritás érzése az egész munkásságot.

4. A politikai tömegsztrájknak az egész munkásosztály politikai érdekeiben való felhasználásának gondolata azonban egy utolsó és nagyjelentőségű forrását, a jelzetteknek kívív, a jellettek szerint csakugyan abszolút *generális-sztrájk*nak tervezett, célzata szerint azonban a *társadalom-gazdasági forradalomra*, törekvő tömegsztrájk elméletében találja kútforrását. Még néhány év előtt a generális-sztrájk ezen lényegileg anarchisztikus eszméje lebegett a szocziáldemokrácia pártvezérei előtt is, a kik helyesen ítéltek el ennél fogva általánosan a politikai tömegsztrájkot ama szállóigévé vált mondással: »A generális sztrájk generális ostobaság« (Auer). Csak újabban kezd — a politikai tömegsztrájk beható elméleti vitatása folytán — a két sztrájk-változat elvi különbsége, a munkásmozgalom vezéreiben tisztulni, a nélkül hogy e folyamat, véleményünk szerint — mint kimutatni reméljük — eddigelé teljesen kedvező végleges megoldást nyert volna.

A generális-sztrájk eszméje nem azon tagadhatatlan nagyfokú gazdasági hatalom felismeréséből fakad, mely a munkásságnak a termelés rendjében elfoglalt helyzetéből folyik és a mely, a mai társadalmi rend keretein belül fekvő, politikai célok kivívására is — a remény *kilátásaival* — alkalmazható, már az eddigi tapasztalatok bizonyosága szerint is; hanem egy a román népek optimisztikus, verőfényes fantáziájának, izzó forradalmi tradícióinak megfelelő utópiából. Egy utópiából, mely a társadalomgazdasági fejlődés fokára a mai államhatalom tényleges erőire és a kívánatos általános szellem-erkölcsi előfeltételek meg vagy meg nem lételére ügyet sem vetve, lehetségesnek tünteti fel előttük, hogy az összmunkásság egy csapásra történő munkabeszüntetésével ölébe hullhatnak az összes termelési és forgalmi eszközök és békésen bevonulhatnak a régi áhítozott szocziálista paradicsomba. Mindamellet nemcsak Krapotkin »*La Conquête du Pain*«-jében, valamint anarchista-követőinek fejeiben, bírja alapját ez eszme; hanem a nevezett népeknél nem nélkülöz bizonyos gazdaságtörténeti tradíciókat és támpontokat. A francia, spanyol és némileg az olasz munkásság erkölcsében mélyen fészkelő szokássá vált azon szakszervezeti taktika, hogy ha valamely szakma munkásságának küzdelme rosszul áll, úgy egyik iparág a másik után, néha egész városok (pl. Barcelona), sőt vidékek beszüntetik munkájukat.¹ A tömegsztrájkok e fajtát a francia »általánosított sztrájk« (*greve généralisée*) nevezi. A más nemzeteknél sem hiányzó eme rokonszenvező sztrájkok ott a forradalmi szak-

szervezetek (syndicats revolutionnaires) organizatórikus, vezetői és vagyoni gyengeségének természetes nyilvánulásai. Miként a fuldokló, úszni nem tudó ember a mellette levőbe kapaszkodik, hogy esetleg azt is magába rántsa a mélységbe; akként a felforgató gazdasági, hatalmi és etikai ténykörülményeket számba nem vevő sztrájkokba bukó szakszervezetek is, folyton rászorulnak hasonlóképp gyenge társaik támogatására, a nélkül, hogy azáltal jobb eredményeket tudnának felmutatni. Világosan kitűnik ez állapot a generális-sztrájk eszméjének terjesztésére létesült, a szakszervezeti kongresszusok által kinevezett »*Comité de la grève generale*« egyik vezérférfiának, Briandnak fejtegetéseiből: »En nem vagyok a sztrájk híve, értve a részleges sztrájkot. Szerencsétlennek ítélem azt, még hogyha eredményekre vezet is, mivel úgy gondolom, soha nem ellensúlyozza a velejáró áldozatokat.¹ ... »Mátfelől mi történt a proletariátussal, mely el volt szigetelve a gazdasági harcokban? A tapasztalatok bizonyos mennyisége után a munkások meggyőződtek törekvéseiknek haszontalanságáról vagy legalább elégtelenségeiről. Gyorsan ahhoz a kérdéshez érkeztek, vajjon nem használhatnák-e jobban szakszervezeteiket. Megfontolásaik eredménye az volt, a minnek lennie kellett: ösztönszerűleg a generális-sztrájk felfogásához vezette őket.« A román szervezeteknek az angol trade-uniókkal és mindinkább a kontinens többi nemzeteinek szakszervezeteivel szemben való szervezeti gyengesége mellett, még egy tényezőnek kellett hozzájárulnia, hogy ott a végsőig, nemzeti, sőt nemzetközi terjedelemben generalizált sztrájk a szervezett munkásság jelentékeny tömege által a közeli társadalmi forradalom lelkesen üdvözölt eszméjévé váljék. Ez az a meggyőződés, hogy a munkásság parlamentáris utón sohasem tudja a parlamenti hatalmat magához ragadni, hogy a parlamenti tevékenység elvonja a munkásságot gazdasági érdekeitől és az osztályharc valóban forradalmi szellemétől és ezért a közvetett parlamentáris szocializmussal szembe helyezi a forradalmi szakszervezkedés közvetlen mozgalmát (*action directe*). »Azt lehet mondani, véli Lagardelle is, hogy a generális-sztrájk a közvetlen mozgalomnak mind legtökéletesebb, mind a legegyszerűbb módja, a melylyel a proletariátus bír. Könnyű megérteni a parlamentáris szocialisták ellenkezését a generális-sztrájkjal szemben. Ahhoz csatlakozva a munkásosztály kinyilvánítja nekik, hogy vonakodik felszabadítását a parlamentáriusok többé-kevésbé szilárd csoportjától, vagy egy kormány többé-kevésbé kedvező rendelkezésétől elvárni: csak magában tudja keresni mozgalmának forrásait és megszilárdítja a harcznak könyörtelenségét, melyet a polgári világnak bejelentett.«²

E felfogás a szakszervezetekben nem a munkásságnak

¹ Briand Aristid. *La Grève Generale et la Revolution*. Paris, 1900. Pag. 6.

² Lagardelle Hubert, *La Grève Generale et le Socialisme*. Enquête Internationale. Opinions et Documents, Paris, 1905. Pag. 9.

— a mai társadalmi rend alapján való — gazdasági társadalmi és szellemi emelkedésének szerveit látja, hanem a jövő társadalmi rend összejtjeit üdvözli. Előttük »a gyár a munkásoké« ideálja lebeg, mint Owen utópiájában és ezért minden központi államgazdasági hatalom nélkül vélik az új rendet közvetlenül megalkothatni. A generális-sztrájk, mely az átalakulást egy csapásra eszközölheti, szerintük bizton számíthat nemcsak az összmunkásság, a vasutasokkal egyetemben való csatlakozására, hanem még a katonaságnak lázadására is.¹ A szociáldemokrácia összes mértékadó tekintélyei (talán Lagardellen, a »Mouvement Socialiste« és némileg Leone Enricon az »Avanti« szerkesztőjén kívül) különbség nélkül állást foglalnak az anarchisztikus generális-sztrájk eszméje ellen. Németországban pl. egyedül Friedeberg dr. az, a ki a politikai tevékenység helyébe a generális-sztrájkot, mint következetes taktikát, akarja helyezni. »A proletariátusra, mondja, rászorul az osztályállam mint termelő tényezőre. A tőke semmi, holt kő, ha nincsenek itt kezek, melyek életet lehelnek belé, a melyek megadják neki a lehetőséget, hogy többletértéket teremtsen. Abban a pillanatban, melyben a proletariátus a belátásra és megismerésre jut, hogy a termelési folyamatból kiküszöbölheti magát, az osztályállam megbukik.«²

»Anarcho-szociálizmus-nak nevezett elméletének bizonyos ethikai szint is igyekszik kölesönözni, mondván: »A politikai forradalom, a melyre régebben törekedtek, csak a vérontás, a durva hatalom útján volt megvalósítható. A generális-sztrájk eszméje ethikai harczi eszköz: a személyiség megtagadása, melyet a koalíciójog biztosít, jut mint harczi eszköz alkalmazásra«. De furcsa színben tünteti fel Friedebergnek az erkölcsről való fogalomzavarát, ha ugyanazon a lapon a következőkép nyilatkozik: »A mi azután jön, ha ellenfeleink kényszeríteni akarnának bennünket, ha önvédelemben vagyunk, ha éhezünk, azt nem fogjuk ma meghatározni, a felett nem fogjuk a fejünket törni. Az osztályállam törvényei, melyek ránk kényszerítettnek, azokat legkevésbé fogjuk tiszteletben tartani és a ki szükségét fog szenvedni, az bizonyára nem a milliókat felölelő proletár-munkáshad lesz, mely bilincseit széttöri.«³ ı

Az anarchisztikus sztrájkeszmét azonban épen nem fogják fel ily optimisztikusan és kedrezően az összes szociáldemokratapártok vezérférfiai. Különösen két okból nem: először a gyakorlati kivihetlenségéről, másodsor a társadalomgazdasági fejlődésről való elméleti felfogásuk miatt. »Mi a célja a generális-sztrájkoknak — kérdi Vliegen — miáltal kényszerítse az uralkodó osztályt?« A termelés beszüntetése szerinte bizonyára »az egész

¹ Briand. id. m. pag. 14. ff.

² Friedeberg R. Dr. *Parlamentarismus und Generalstriké*. Berlin, 1904. pag. 27.

³ Ibid. pag. 78.

társadalom rettenetes válságára vezet, de mint minden válságnál, a proletariátus az, mely első sorban a legnehezebben szenved alatta. Egy eltökélt ellenféllel szemben, a mely a polgári erőket maga mellett érzi, a generális-sztrájk mit sem tud kivívni.¹ Greulich erőfecsérlésnek tekinti, a mely a szakszervezeti mozgalmat teszi tönkre. Jaures szerint az egész polgári osztályt maga ellen zúdítja »és miként semmiféle, még forradalmi hatalom sem tud az egész ország véleménye ellen érvényesülni, a munkásság rendkívüli terjedelmű vereségnek volna kitéve.«² Engels, Marx, »Osztályharcok Franciaországban« című művéhez írt előszavában meggyőzően fejtette ki, hogy a barrikádharcok korának végérvényes lezárásával a szocialdemokráciának immár csak céljában, de nem eszközeiben szabad forradalmi pártnak lennie. Nevezetesen a fegyveres hatalommal való összeütközés kerülése azóta tényleg a párt általánosan elfogadott alaptételévé vált. Már pedig a generális-sztrájknak, egyértelmű meggyőződés szerint, szükségkép véres összeütközésekre kellene vezetnie és egyedül a lengyel Lusnia az, a ki bár jly áron, még ma is, hajlandó a generális-sztrájkba bocsátkozni.³ A marxisták, de ugyanoly mértékben a katasztrófa teóriát elvető revizionisták is, legfőbb elméleti kifogása a társadalomforradalmi generális-sztrájk ellen, hogy az nem a termelési eszközök koncentrációjára⁴ és a munkásosztály által képviselte társadalmi rendnek a mai polgári osztály által képviselte feletti — állítólagos — gazdasági felsőbbségére támaszkodva, építi fel a szocialisztikus társadalmi rendet, hanem a termelést kis és törpe műhelyekre forgácsolná szét: »A szocializmus elveszti alapját, mondja Roland Holstné, a modern társadalomgazdasági feltételeiben, álmokképpé, ehimérvá válik.«⁵ Az egyedüli gyakorlati kísérlet, a melyben az anarchisztikus sztrájk-elmélet befolyása nem hiányzott, tényleg csak a *hollandi 1903. évi február 2-ki tömegsztrájk* tekinthető. Mint Vliegen leírja, e sztrájk abból a felfogásból eredt, hogy, mivel a szervezett kikötőmunkások vonakodtak a nem szervezettekkel együtt dolgozni és ezért sztrájkba léptek, a többi szakmák erkölcsi kötelességének jelentették ki a szolidáris sztrájkot, a mely a kormány utólagos represszáliáit maga után vonó általános és nagy lelkesedéssel keresztülvitt első vasutas-sztrájkot eredményezte.

5. A generális-sztrájkától, mint a mai társadalmi rend oly értelemben vett felforgatásának bevezetőjétől, mely a termelési, forgalmi stb. eszközöknek közvetlenül a szakszervezetek útján való társadalmisítását célozza, élesen külön

¹ Id. h. 196. pag.

² Lagardelle, *Enquête*, pag. 100.

³ Lusnia Michael, *Unbewaffnete Revolution? Die Neue Zeit*. 22 Jg., pag. 567.

⁴ L. különösen Marx híres Kasszandra-helyét. (*Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie*. IV. Aufl. Hamburg, 1890. Bd. I. Pag. 728.)

⁵ Id. m. pag. 25.

kell választanunk, a parlamentáris szocziáldemokrácia által ma hevesen vitatott *politikai tömegsztrájk*-ot. Az előbbi sztrájk-csoportok mindenestre hozzájárultak fogalmának, mint a munkásmozgalom bizonyos fokán szükségkép jelentkező eszmének fellépéséhez az újabb időben; de jellemzetesen Nagy-Britanniában, a kapitalisztikus termelés előharczosában, lépett már komolyan előtérbe megvalósításának gondolata, a harminczas években, még pedig azon cél érdekében, mely körül azt a munkáspárt ma is első sorban felhasználni törekszik, *az általános, egyenlő, titkos és közvetlen választójog* kivívására. Alig indult meg 1837-ben a választójognak a bér munkásosztályra való kiterjesztésére irányuló hatalmas mozgalom, mely 11 évig folytonos forrongásban és bizonytalanságban tartotta Nagy-Britanniát, a »Munkásosztályok nemzeti konventje« (*National Convent of the Working Classes*) 1839 február 4 én tartott programm-megállapító gyűléséből kibocsátott nyilatkozat negyedik pontja a munkásokhoz e kérdést intézte: »Hajlandók-e, ha a konvent elhatározná, hogy egy szent hónap (*sacred month*) tartassék a milliókat előkészíteni, hogy politikai megváltásukat, kegyelmi levelüket biztosítsák, vájjon szilárdan el tudnák-e magukat tökélni, hogy ezen időtartam alatt munkájuktól és szeszes italok élvezésétől elfognak állani.« Az eszme azonban, mint Tildsley rámutat, épen nem az akkor az értelmi fejlődés és gazdasági lét igen alacsony fokán álló, elnyomorodott¹ gyáripari munkásságban keletkezett, hanem Atwood bankár fejében² és így természetes, hogy soha megvalósításra nem talált.³

Ezért nagy mértékben megtévesztő Sombart felfogása, a ki a chartizmust azért hajlandó különösen az első modern proletár-mozgalomnak elismerni, mivel a generális sztrájk »természetesen csak igazi proletármozgalomból fakadhat«.⁴

Nagy-Britanniában csakhamar a szabadkereskedelemért folytatott és nagy mértékben a munkásosztály érdekében is levő Cobden-féle agitáció elvonta a munkásságot az önálló osztálypolitikától,⁵ a melyet a chartizmus kétségen kívül képviselt.

¹ Sok igazsággal jellemzi Engels az akkori angol munkásviszonyokat az osztálygyilkosság koncepcziójával. (*Die Lage der Arbeitenden Klasse in England*. Stuttgart, 1892. 11. Aufl. Pag. 98. ff.)

² Tildsley John. L., *Die Entstehung und die ökonomischen Grundsätze der Chartistenbewegung*. Jena, 1898. Pag. 48.

³ Gammage R. G., *History of the Chartist Movement. (1837—1854)*. London. 1894. 2d ed. A chartista-mozgalom e vezető szerepben részese élénk leírását adja a „szent hónap” eszméjét ért viszontagságoknak. Az 1839. év augusztus hó 12-ére, mint kezdőpontra, kijelölt kísérletet., a munkásosztály teljes készületlensége folytán, még idejekorán elejtették. 139. p. és köv.

⁴ Id. m. 29. pag. Bármily merészen nagyszabású szocziálpolitikus és szellemes szépíró Sombart, óvatosan kell tényadatait elfogadni. Sokkal mérsékeltébb ítéletében e tekintetben Engels. (Id. m. 233. pag.)

⁵ Jellemző, hogy e mozgalom tudatosan behajította a munkásságot az 1842. évi véres zendülészerű sztrájkba, melytől a „szent hónap”, azaz a generális sztrájk eszméje sem volt idegen, noha csak igen gyenge osztálytudat vezette (1. Engels id. m. 234. és köv. pag.).

Hozzájárult, hogy a munkásságnak mindinkább tágabb mederben megengedett gazdasági szervezkedése és fokozatos társadalmi és kulturális emelkedése mellett, a hintapolitikát űző két hatalmas angol politikai párt is mindjobban versenyzett a munkásság kegyeiért. 1867-ben megadták a városokban a háztartások fejének a választójogot, 1884-ben pedig a vidéki háztartási főknek is, úgyhogy Keir Hardie szerint a munkásság héttizedrésze rendelkezik ma ott a választói hatalommal. Végül az állami beavatkozásnak sok ideig való elutasítása és az angol papságnak ismert demokratikus érzülete eredményezte, hogy önálló parlamenti munkáspárt csak a híres Taff-Vale eset felidézte, legújabb fordulat folytán keletkezett.¹ Ezzel az angol munkások csak továbbmenőleg követik Gladstonenak egyik legutolsó választási beszédében mintegy örökségül hagyott tanítását: »A munkások teljesen helyesen cselekednek, ha liberális helyett konzervatívot választanak, mihelyt alapos kilátásuk van, hogy a konzervatívoktól többet érnek el, mint a liberálisoktól».

Nagy-Britanniában tehát a munkásság kényszerpolitikájának ily parlamenti utón való alkalmazhatóságának lehetősége a politikai tömegsztrájkot teljesen feleslegessé tette, s így az először kifejezetten azon államban kíséreltetett meg, mely a kapitalisztikus industrializmus tekintetében Nagy-Britanniához közel áll, *Belgiumban*,² de a hol rövidlátó hatalmak a munkásság parlamenti érvényesülését megtagadták még akkor is, midőn gazdasági szerveztségénél kellő szellemi műveltségénél fogva rég egészen más erővel rendelkezett annak önhatalmi kivívására, mint egykor a chartista-mozgalom angol munkásai. Az 1886. évi nagy sztrájkév óta az általános választójogért megindult fáradhatatlan agitáció a forráspontig hevített az amúgy is forradalmi lelkületű s nagy üzemekben koncentrált munkásság lelkületét. A belga munkásság, mely a sztrájkok szakadatlan sorában kipróbálta e fegyver hatalmát, teljes váratlansággal a kormány és parlamenti többség ellen fordult, mely haladása s feltételét megadni még mindig vonakodott. Egyfelől munkásság magasfokú politikai érettsége, a kitűzött cél horderejének lelkes átértés, másfelől a politikai tömegsztrájk egészen váratlan kitörése, a kormány meglepetése, kapcsolatban az egész társadalom félelmével egy véres forradalom bekövetkezésétől, eredményezték: hogy a munkásság kívánságait, bár rögtön, a maguk egészében, nem teljesítették, de mégis elérték, hogy az általános, de egyenlőtlen választójog teljesebbé ment. A közvetlen cél szempontjából azonban teljes.

¹ Keir Hardie James, *Unterschiede zwischen der englischen und der kontinentalen Arbeiterbewegung*. Sozialistische Monats-Hefte. 1905. Bd. I. Pag. 529.

² Az első politikai tömegsztrájknak azonban, mely pedig mindjárt nemzetközileg jelentkezett, mégis az 1889. évi páriái nemzetközi szocialista kongresszus határozata folytán Végbement 1890. évi első május 1-i ünneplés tekintendő.

kudarcczal végződött az 1902. évi belga politikai tömegsztrájk, mely a választójog ez utóbbi korlátozásának megszüntetését célozta. Noha a munkásság nem kisebb számban és még inkább megerősödött szervezettséggel szüntette be munkáját, a meglepetés faszczináló hatása híjján, a kormány készen állott az ellentállásra és e kisebbszerű követelmény a nemzetnek már sokkal kisebb rétegeit hatotta át egy erkölcsi követelés felbuzdító lelkesedésével, mint a munkásság politikai egyenjogúsításaért felvett első küzdelem. Mindamellett a munkásság e kudarcza folytán sem gazdasági, sem politikai tekintetben utóbb nem szenvedett és a sztrájkból való szervezett visszavonulása bizonyosságát adta az egykori népmozgalmak feletti felsőbbségének.

Míg e politikai tömegsztrájkok *kényszereszközként* jelentkeztek, a svéd munkásságnak 1903. évi politikai tömegsztrájkja már eleve csak az általános választójog melletti *tüntetésként* jelentetett be. Ezáltal, valamint pontosan megállapított időtartama által, minden fenyegető jelleget nélkülözött s így, noha alig volt iparág, melyek az államvasutasokat és a nyomdászokat is magába foglalva, az egész sajtó megjelenését megakadályozva, ki nem terjedt volna; közvetlen eredményt el nem ért, csak a választójog reformjának végleges megoldását tolta ki további két évre. A négyjegyű választójog melletti politikai tüntető sztrájk-ként jelentkezik végül a magyar munkásság említett félnapi munkabeszüntetése, melynek sajtóságos politikai viszonyainknál fogva, azon jellemző vonás a megkülönböztetője, hogy nem a kormány, hanem az időleges parlamenti többség ellen irányult; végül az osztrák munkásoknak 1905 november 28-iki hasonló célú politikai tömegsztrájkja.

A politikai tömegsztrájk gyakorlatának és elméleti vitatásának határköve az a rengeteg politikai jellegű sztrájkmozgalom, mely az orosz forradalomra sajátosan modern köntöst ruház és a jövőben bekövetkező forradalmak tipikus és szükségképeni formájaként jelentkezik. Bármennyire fogyatékosak az eddigi híradások, mégis lehetetlen egy a politikai sztrájkot tárgyazó értekezésben legalább első korszakának vázlatát, hitelesnek tekinthető források nyomán, nem adni.

Minden országban, hol a munkásság politikai jogokat nélkülözve, gazdasági, társadalmi és politikai elégtelensége törvényes, parlamentáris csatornákon levezetésre nem találhat, a kivándorlás mellett a sztrájkok szakadatlan árja az a zsilip, a melyen keresztül tudatosan vagy öntudatlanul, de végeredményben szükségkép kitör. Honnan volna különben magyarázható, hogy Magyarországon, mely ipari fejlődése kezdetén áll, viszonylag, évente sokszorosan több és nagyobb számú munkást magában foglaló sztrájk folyik le, mint a legtöbb nagyipari kulturállamban?¹

¹ Örömmünkre szolgál, hogy már a „Munkaadók Lapja” is felismeri ez igazságot. „A munkásság politikai törekvéseinek érvényesítésére — véli ő is — politikai tényező mivoltának demonstrálására ezidő szerint más

Az orosz ipari munkásság mérhetetlen szenvedése, egy lelkiismeretlen abszolutisztikus kormánynak, a maga teljes brutalitásában, államilag biztosított kapitalisztikus feudalizmusával párosuló, nyomása alatt kifejlett, évtizedeken keresztül felhalmozódott és szított forradalmi elégtelenség, minden büntetőjogi sztrájktilalom ellenére, már 1896-ban egy óriási tömegsztrájkban nyert kifejezést, melyet azonban a kormánynak még sikerült vérbe fojtania. Sem a 11 órás munkaidő engedélyezése, sem a Subatoff nevű kém által újjászervezett független szoczialistapárt keletkezése nem tudta megakadályozni, hogy 1903-ban egy tüneményszerű, 250,000 munkást felölelő rokon-szenvező sztrájk ne törjön ki Dél-Oroszországban.¹ A munkásság, mely nemcsak a munkaadóktól való előnyök kicsikarására, hanem az egész nemzetnek az abszolutizmus elleni tüntetésére a legjobb eszköznek ismerte fel a sztrájkot, a keletázsiai háborúban fizikailag és erkölcsileg elgyöngült csári hatalom ellen fordította, mihelyt arra a legelső alkalom kínálkozott. A pétervári, nagy kiterjedésű Putiloff-művek egynéhány munkásának elbocsátása 1905. január elején elégséges ok volt, hogy a felhalmozódott gyújtóanyag lobbót vessen. Január 22-én, midőn a Gapon vezetése alatt a csár elé vonulók közül 2000 férfi, nő és gyermek veszítette életét, már nemcsak a Putiloff művek 12,000 munkása, hanem közel 200,000 munkás szünetelt. A pétervári tömegsztrájknak már jellemző vonása volt, hogy a munkafeltételeknek a munkaadók részéről való javítása mellett, politikai jogokat (egyesületi, gyülekezeti, sztrájkszabadság stb.) követelt a hatalomtól. Az ártatlanok lemészárlása a sztrájk államforradalmi jellegét azonban teljes mértékben kidomborította; az addig Gapon-féle neutrális szervezeteket is teljesen a szoczialdemokratapárt befolyása alá vonta.² Egész Oroszországot, Varsótól Taskendig, Archengelsktől és Rigától Jekaterinoslavig és Bakuig a grandiózus sztrájkok egész sorozata rázkódtatja meg. Magában Varsóban és Lodzban január 27-én 100,000 munkás, Orosz-Lengyelországban együttvéve legalább félmillió, a közel másfél hónapig szakadatlanul több mint 150 városban folyó első sztrájkmozgalom pedig összesen több mint egy millió munkást foglalt magában.

fegyverrel nem bír, mint a sztrájkéval. Sokszor volt ilyes oka akárhány különben érthetetlen sztrájknak ... E megfontolásoktól is vezérelve egyenesen *nemzeti iparérdeknél* tartjuk a munkásnéposztálynak politikai jogokkal való felruházását. Ettől várjuk a széles néprétegek mély elégtelenségének enyhülését, a szervezett munkásság törekvéseinek *politikai és gazdasági célok szerinti megosztását* . . . Engedni fog így az a nagy feszültség is, a mely a munkásság összes erejével, politikai elégtelenségének rengeteg feszeréjével is kizárólag a munkaadókkal szemben igyekszik érvényesülni." (L. a. *Honi Ipar* 1905. november 15. számában.)

¹ Kritschewsky B. *Le proletariat et la Revolution en Russie*, Mouvement Socialiste. 7. année. 1. Février, 1905.

² Martoff L. *Die erste Epoche der russischen Revolution*. Die Neue Zeit. Jg. 24. Bd. I. pag. 20. ff. (September 1905).

A sztrájkok itt tudvalevőleg utczai harczokká élesednek és terrorisztikus jellegük hatását egy erős, részben a forradalmi szociálista párt vezetése alá kerülő fenyegető *parasztmozgolódás* növeli.¹ Jellemző, hogy midőn a sztrájkmozgalom államforradalmi jelleget ölt, nemcsak a szoros értelemben vett bérmunkások, hanem hivatalnokok, kereskedelmi alkalmazottak, gyógyszerészek, tanítók, sőt az orvosok s a zemsztvók egy része is beszünteti hivatása teljesítését. A sztrájkmozgalom egységes vezetést teljesen nélkülözött. Ez sem egységes, sem generális politikai tömegsztrájknak, nevezetesen olyanak, mely egyidőben tört volna ki az egész birodalomban, nem tekinthető. Alighogy a munkásság egyik szakmabeli, vagy helyi kategóriája sokszor több heti munkabeszüntetés után kimerül, az addig pihent szakmák vagy vidékek kerülnek sorra, hogy, mint pl. a Putiloff-műveknél többször lángra lobbanjon. A sztrájknak ezen folytonossága és rétegződése volt az a robbantószer, mely az egész társadalmi és állami életet dezorganizálta, az egyetemek, iskolák becsukását, a fekete bandák szervezését, a tömeges utcaharczokat és zsidómészárlásokat eredményezte. Ily módon a sztrájk az a modern forradalmi eszköz, mely az autokracziát a bekövetkezett politikai engedményekre tulajdonképpen hajlandóvá tette. Az orosz, kevéssé szervezett, az elemi műveltség alacsony fokán álló és a szakszervezeti harczok terén alig első kísérleteivel megpróbálkozott munkásságnak a világ legbrutálisabb hátalmával, a legbarbárabb hivatásos katonaságával, a kozáksággal, viszonylag kevéssé fejlett társadalomgazdasági viszonyok között kivívott győzelmei természetszerűleg erős lendületet adtak a politikai tömegsztrájk vitatásának az egész európai munkásságban. Az orosz politikai sztrájkot azonban, szemben a fentjellemzett társadalomforradalmi sztrájkkal és megkülönböztetőleg a mai társadalmi rend keretein belül a munkásság bizonyos demokratikus politikai jogainak kivívására irányuló, de viszont ismét a közelebről csak gazdaságpolitikai sztrájkoktól is elhatárolandó *mag a politikai tömegsztrájkkal szemben államforradalmi tömegsztrájk*nak nevezhetjük, mivel az alkotmánynak és fennálló államformának gyökeres megváltoztatását, az abszolutizmusnak alkotmányos államberendezéssel való felváltását czélozza. Élesen különválasztandó mégis a fent jellemzet anarchisztikus gazdaságforradalmi sztrájktól, mivel mint pl. Oroszország igazolja, a mai társadalom gazdasági fejlettség mellett, a sztrájkolok még csak nem is gondolnak egy szociálistikus termelési és megosztási rendnek ily úton való közvetlen elérhetésére, mint a román nemzetek munkásságnak egy még mindig utópisztikus hajlamú része. A politikai tömegsztrájk komolyan, az eddig felmerült tapasztalatok és nézetek szerint ma *két czélra* jöhet számba. Először a négyjegyű *választójog* kivívására, a hol hiányzik, és annak védelmére, a hol megvan; másodsor egy a nemzetek közötti

¹ Ibid. 21.

háború megakadályozására. Ez utóbbi eszme azonban, mint a mely csak az antimilitarisztikus agitációval bíró Franciaországban s Olaszországban bír némi jelentőséggel és számbavehető irodalmi képviselőre egyenlőre csak Hervében talált,¹ kikapcsolható a további fejtegetések köréből.

Hogy a munkásság remélt teljes emancipációjára nélkülözhetetlennek tekintett választójog kivívására és védelmére mennyiben van szükség, illetve mennyiben bír sikerre való kilátással a politikai tömegsztrájk; arra magában a szociáldemokrácia keretén belül három alapfelfogást különböztethetünk meg. *a)* A pesszimisztikusan elutasító; *b)* az optimisztikus; *c)* a szkeptikusan csak szükségeszközként elfogadó álláspontot. Megjegyezzük, hogy az első és második csoport képviselői nagy mértékben egynek tekintik, bár törekednek különbségtételre, a tömegsztrájk e válfaját a generális sztrájjal, valamint hogy a harmadik csoport első sorban és kizárólag (Németország) csakugyan *csak* a választójog védelmét és kivívását tartja szem előtt.

a) Az első álláspont nem tartja a szociáldemokrata munkásság eddigi politikai szakszervezkedési és politikai mozgalmát a politikai tömegsztrájjal kiegészítendőnek. Egyes képviselők szerint a sztrájk soha nem lehet eléggé általános. Heine szerint még Németországban sincs a munkásság ily ezélra eléggé koncentrálna, hogy nemcsak egy generális, hanem még jelentős tömegsztrájkra is gondolnia lehetne.² Mások szerint a politikai tömegsztrájk soha sem lehet a munkásság kebelén belül felmerülő politikai, felekezeti ellentétek és a patriarchalizmus okozta részleges lekötöttsége folytán eléggé egységes (pl. Düwell); mások arra helyezik a súlyt, hogy a sztrájk, mégha eléggé tömeges volna is, két ok miatt nem érhető el mégsem célját. Az egyik miatt, mivel a munkásság gyorsabban merül ki fizikailag és pénzügyileg az ilyen gigászi harcban, mint a birtokos osztály. Az áruk drágulása, az éhség és szenvedés, az utcákat betöltő piszok és bűz első sorban a munkásságra fog nehezedni. A kiéheztetés azonban nemcsak mint fogyasztókat, hanem mint termelőket is alig sújthatja ép a legerőteljesebb kapitalistákat. Egyfelől, mivel azok egy csoportját, még pedig a leghatalmasabbikat, a pénztőkéseket és nagybirtokosokat alig tudja elérni, másrészt, mivel — sztrájk nem tarthat elég hosszú ideig, hogy a gyáros a tőkéseket érzékeny veszteséggel sújtsa.³ Maga Kautsky éles elmével utal az okra, mely a politikai tömegsztrájkot bizonyos tekintetben a gazdasági sztrájknál is gyengébb fegyverré teszi. A gazdasági sztrájk alkalmával a vállalkozó versenytársaitól való félelmében kénytelen a munkásság követeléseit teljesíteni, de ha a sztrájk

¹ Hervé Gustave, *Leur Patrie*. Paris, 1905.

² Heine Wolfgang, *Politischer Massenstrik im gegenwärtigen Deutschland?* Sozialistische Monatshefte. Jg. 1905. Bd. II. 757. pag.

³ Eckstein H. is. *Was bedeutet der Generalstrik?* Die Neue Zeit. 22. Jg. Bd. I. pag. 358.

általánossá válik, úgy a nyomás ezen oldala többé nem érvényesül.¹ De másrészt képtelenségnek tekintik e csoport képviselői, hogy a kiéhezett és a végtelenségig elkeseredeti munkásság »összefonott karokkal küzdje végig ez áldozatteljes harcot, hogy akárcsak a szenny-proletariátus által elkövetett kihágások elő ne fordulhassanak; avagy a hatalom az ostromállapot kihirdetésével, a gyülekezeti és egyesülési jog felfüggesztésével, a szakszervezetek vagyonának elkobzásával s a legnagyobb valószínűség szerint, fegyveres beavatkozással a sztrájkot el ne nyomhassa (Leimpeters),² Ezzel azonban beállna az a formája a népfelkelésnek, a melyet az optimisztikus irány élén Kautskyval teljes hévvel elutasít, a fegyveres megütközés szüksége. Szerinte is »ma a kormánynak fegyveres ellenállással való kiemelése a nyeregből, tekintettel a modern fegyverzetre, még a leggyengébb és legfejletlenebb kormánnyal szemben is lehetetlenség«. Pedig Hyndmann az angol »Szociáldemokrata Szövetség« vezérferfia szerint: »A generális-sztrájk, azaz a termelés teljes megszakítása egy ország egész proletariátusa által, szükségképpen erőszak alkalmazásával végződik, előbb az uralkodó osztály és a kormány által, azután a munkásosztály részéről is, mely magát megvédeni kénytelen.« Mindezen lehetőségekre való tekintettel megerősödött a német szakszervezeti mozgalom számos vezérében a meggyőződés, hogy az eszközt, mely Kautsky szerint is »túlságosan veszélyes, hogy sem a vele való kísérletezés ajánlatos volna,« teljességgel el kell utasítaniok, ha az egy és fél millió német szervezett munkásnak hosszú fáradtsággal felépített gazdasági szövetségeit egy politikai kaland oltárán feláldozni nem akarják. (Légien, Bömelburg, Heine stb.) A kölni 1905. évi szakszervezeti kongresszus ez okból még a szociáldemokrata párt határozatának igyekezett elébe vágni, midőn elfogadta Bömelburg határozati javaslatát, a mely szerint:

»A kongresszus minden kísérletet, a mely a politikai tömeg-sztrájk propagálása által egy bizonyos taktika megrögzítésére törekszik, elvetendőnek tekint; a szervezett munkásságnak azt ajánlja, hogy az ily kísérletnek erélyesen szegüljön ellen«. A kölni szakszervezeti kongresszus tehát nem ítél végérvényesen e harci fegyvernek a munkásság politikai jogainak (nevezetesen a választói jog védelmében) való értéke felett, állítólag, mivel Németországban nem látja még annak elérkeztének idejét. E határozat azonban mindenesetre kétségtelen bizonyítéka, hogy az utóbbi másfél évtizedben rendkívül megerősödött német szakszervezeti mozgalom már-már teljesen az angol trade-uniók evoluzionisztikus és a szorosabb szakmai érdekek és közvetlen gyakorlati előnyök követésének irányába csapott át. Világosan kitetszik ez Bömelburg beszédének ama szakaszából, a hol határozati javaslatát így indokolja meg: »Nincs semmi

¹ Kautsky K. *Allerhand lievolutionnäres*. ibid. pag. 688.

² Leimpeters Johann, *Zur Frage des Generalstrikes*. Socialist. Monatshefte 1904. Bd. II. pag. 880. ff.

okunk azt mondani, hogy a politikai tömegsztrájk soha sem fog alkalmaztatni. A döntést ily kérdésekben a legalkalmasabb elodázni. Mi igen sokat vitatkozhatunk a politikai tömegsztrájk felett, de komolyan meg kell fontolnunk, hogy alkalmazzuk-e ... A további törekvésekhez *nyugalomra* van szükségünk, de az irodalmárok (Literaten) ekkor oda ülnek és csak írnak, írnak«.

2. A politikai tömegsztrájk propagálásának mind optimisztikus, mind pesszimisztikus hívei teljesen megegyeznek az előző állásponttal avval, hogy a politikai tömegsztrájk rendkívüli kétélűségét és veszedelmeit elismerik. A német szempontot képviselő írók egyértelműleg látszólag csak a választójog védelmére tartják ez eszközt megengedhetőnek. „Valamikor Lassalle-al szemben, a ki szerint a parlamentarizmus csak addig maradhat polgári, míg a választójog a cenzuson alapszik; a Liebknecht vezetése alatt álló szocziálaemokraták a parlamentarizmussal szemben, a Bismarck keresztülvitte nagy reform idejében, elvileg elutasító álláspontot foglaltak el.¹ A parlamenti gyakorlati munka Liebknechtet is csakhamar más meggyőződésre bírta, és ma a parlamentarizmus túlbecsülése miatt »parlamentáris illuzionisták«-nak gúnyolt Jaures, az orthodox marxista Kautsky és a szakszervezeti és szövetkezeti mozgalmon alapuló evoluzionizmust képviselő Bernstein között a választójognak politikai tömegsztrájjal való megvédése tekintetében (a mi természetesen kiterjed a választójog kivívására is), elvben nincs a legcsekélyebb különbség. Tudvalevő mely reményekkel kecsegteti a szociáldemokráciát a parlamentarizmus, — a minnek valószínűségi értékével foglalkoznunk e helyen nem feladatunk—; de szempontjából érthető a népmozgalmak régi hadi szertáranak, hatalmi fegyvereinek, valamint a saját eddigi taktikájának buzgó átvizsgálása annak megállapítására, hogy mily eszközök állanak e létérdeknek tekintett jog biztosítás céljából rendelkezésére.

A történet bűvárlata meggyőzte e pártot, hogy sem az ókor rabszolgázadásai, sem a középkor jobbágságának felkelései, sem a feudális hűbéruraknak királyi főhűbérurukkal szemben követett hűségzegése és katonamegtagadása, sem a rendi társadalmak liberum vétója és fegyveres jus resistendi-je nem jöhet többé számára tekintetbe. Észszerűleg megfontolhatók csak az újkori polgári parlamentarizmus adómehtagadása vagy parlamentáris obstrukciója, végül a barrikádharczok. Ez utóbbiak azonban, melyek a modern bérmunkásságnak, első 1889. évi történeti szereplésétől, a Bastille ostromától, kezdve egészen az 1870. évi párisi »Commune«-ig, sajátos fegyvere volt, elveszítette a fizikai lehetőség feltételeit a mai, a régi kacskaringós és szűk utcákat felváltó, egyenes és széles utcákon nagy néptömegeket messziről elsőrő modern fegyvertechnikai remekekkel szemben.

¹ L. Kampffmeyer Paul, *Wandlungen in der Theorie und Praxis der Socialdemokratie*. München, 1904. Pag. 24.

Még a katonaságnak régebben lehetséges volt felszólítása a csatlakozásra, ma már a küzdők jelzett távolsága miatt sem jöhet számba.¹ Az adómehtagadás csupán a fogyasztási adóknál jöhet a vagyontalan osztályokra nézve tekintetbe, de az általa kifejtett nyomás — ha az élvezeti cikkekénél (sör, dohány stb.) némileg lehetséges is — csak nagyon illuzórius. Az obstrukció, még ha egy a választói jog megfosztására elhatározott többséggel szemben érvényesülni tudna is, legkevésbé alkalmas fegyver a nép nagy rétegeinek, kedvező hangolására, mivel az általa okozott katonai, politikai és gazdasági terheket és hátrányokat első sorban a *dolgos nép* viseli.

A munkásságnak, e tekintetben nézeteltérés nélkül, a társadalomgazdasági fejlődés mai fokán a munkáspárti írók szerint csak a politikai tömegsztrájk áll még eszmeileg is egyedül rendelkezésére, hogy a négyjegyű választójogot kivívja. De a parlamentáris német és francia szocziáldemokrácia meggyőződése szerint, Hilferding szavai értelmében, »az általános választójog mögött a generális-sztrájkra való akaratnak kell állania«, hogy az minden támadással szemben biztosítsák is. E politikai tömegsztrájknak azonban ez utóbbi osztrák író szerint Németországra nézve, szemben Ausztriával és az általános választójoggal még nem bíró és alacsony kapitalisztikus fejlődéssel bíró országokban egészen más jelentősége és sikerre való kilátása van. Az előbbi országokban szerinte »nem a szocziálizmus, hanem a proletariátus csak egyes jelenlegi követelményei állanak napirenden ... Itt a tömegsztrájk nem lehet más, mint egy különösen erős, tüntető és kényszereszköz egy követelményért, melynek teljesítése a munkásságnak a polgári társadalomban való fejlődésére nélkülözhetetlenek látszik, mivel itt a proletariátus hatalmi kérdése, vagy ép uralma számba sem jöhet«. Ellenben Németországban nem szolgálhatna többé pusztán tüntető eszköznek. »Nem eszköz, mely bármely egyes követelmény, hanem egy eszköz, mely, ha az összes többiek megtagadják a szolgálatot, a politikai hatalom felett dönt.² Ugyanez a felfogás csendül ki Kautsky fejtegetéseiből és Roland-Holstné munkájából, hogy legmerevebb módosulását Luxemburg Rózánál találja. »A mi a barikádharcnak többé nem sikerül, — hirdeti Kautsky — annak kell most a politikai tömegsztrájknak előidéznie. A kormányt desorganizálnia, a mennyiben egyidejűleg a legnagyobb követeléseket támasztja, ereje, megfontoltsága és következetességével szemben és vagy visszavonulásra szorítja, vagy lemondásra kényszeríti. Erőpróbává válik az állami és proletárszervezet között ... Ha a sztrájkolóknak sikerül összetartásukat és céltudatos passzív magatartásukat

¹ Bernstein E. *Ist der politische Strike in Deutschland möglich? Sozialistische Monats-Hefte*. 1905. Bd. I. Pag. 31.

² Hilferding Rudolf. *Zur Frage des Generalstrikes*. Die Neue Zeit. 22. Jg. Bd. I. Pag. 142.

megóvniok, míg az államhatalmat valamely ponton desorganizálták, akár azáltal, hogy sikerült nekik tényezőket, a melyekre a kormánynak szüksége van a maguk pártjára vonni, akár azáltal, hogy a kormány maga *ordre, contreordre, desordre* által zavart támaszt, gyengeséget és tanácstalanságot okoz pártfelei között, úgy a proletariátus úton van győzelme felé ... az államhatalom azon osztály birtokába jut, mely szervezeti összetartását a válságban legtovább megóvta, melynek nyugalma és bizalma a nagy indifferens tömegnek leginkább imponál, a mely megfontolt ereje által a tömeget lefegyverezte: a szociáldemokráciaizailag képzett proletariátusnak.«¹ Másrészt maga is elismeri, hogy »a politikai tömegsztrájkban való vereség, *ha a végsőig küzdik ki*, az egész munkásosztály vereségét, összes gazdasági és politikai szervezeteinek megsemmisülését a proletariátusnak évekre szóló harc képtelenségét jelenti.«² Még tovább megy az államforradalmi tömegsztrájk optimisztikus kiszínezésében a legborzasztóbb ellentmondásokkal teljes könyvében Roland-Holstné.³ A világtörténet egyik legnagyobb átalakulása szerinte a következőképpen menne végbe. »A politikai sztrájk nemzeti felkelés: a visszamaradott és félreeső helyeken, a hol még dolgoznak, kitöréssel fenyeget, az izgalom elfogja az egész ország munkásságát. Mindenütt bizonytalanság van, mindenütt veszedelem.«⁴ Más helyen azonban már elismerte: »A forradalmi politikai sztrájk semmikép sem jelenti a passzivitás módszerét, a keresztetett karok forradalmát, hanem a munkásság gazdasági hatalmát, mint főszközt, a melynek minden más eszköz alá van rendelve a társadalom, az állam desorganizálására«. A modern női heroinák logikában sovány, de vértől vöröszínekben annál bővebb forradalmi illúziókban való kéjlégésében csak Luxemburg Róza tesz túl elvtársnőjén. Szerinte: »Látjuk az orosz forradalmat és szamarak volnánk, ha nem tanulnánk belőle.« Az éhség és a nép esetleges vérontásai az erős idegzetű hölgyet nem izgatják: »Mindazok, a kik ily kérdéseket állítanak, nincsenek a legcsekélyebb érintkezésben a tömegekkel, különben nem törnék a fejüket a tömeg vére felett, mivel a felelősség épen nem nyugszik azon elvtársakon, a kik e kérdéseket támasztják.« Egy más helyen: »Az erőszak volt és marad a munkásosztály ultima ratiója, a majd lappangó, majd cselekvő állapotban működő legfelsőbb törvénye az osztályharcznak.«⁵ Ezért elmondhatjuk az optimisztikus irány képviselői, mindezek után az általános választójog

¹ Id. h. 694. pag.

² Ibid. 736. pag.

³ I. Heine fejtegetéseit is, ki találóan jegyzi meg róla, hogy „korlátlan dicséretet papír és nyomás érdemel.” Míg pl. egyfelől a középosztály alávaló gyávaságát szidja, másfelől az államforradalom pénzbeli támogatására számít részéről! (93. pag.).

⁴ Id. m. pag. 94.

⁵ *Die Neue Zeit* 22. Jg. I. Bd. pag. 687 ff.

védelme alatt a generális sztrájknak maguktól is a sárga földig lebecsmérelt dugárúját akarják a munkásmozgalom szellemi világába becsempészni; és pusztán formális elnevezési különbségek mellett, a lehető legkedvezőbb körülmények »Nowhere« országába való feltüntetésével emphatikusan vitatják szükségképeni sikerülését, tekintet nélkül Goethe híres bűvészinásának tapasztalataira, a ki a szellemeket idézte, de megfékezni nem tudta. Sokkal becsületesebb álláspontot foglal el az ily értelemben felfogott politikai tömegsztrájkjal szemben az olasz Ferri¹ és az angol Hyndmann,¹ a kik csak mint a társadalmi fejlődés legfelsőbb fokát, beláthatatlan időben, mintegy az elvénhedt kapitalizmus halálórájának kongásaként, tanúsító békés átmenetet tüntetik fel. De sokkal nagyobb pártvezéri hivatosságról és államférfim éleslátásról tett tanúságot Bebel is, a ki a jénei 1905. évi szocziáldemokrata pártgyűlésen a Szászországban, Lübeck és Hamburgban történt választójogi megszorításokra való hivatkozással, határozati javaslatként elfogadtatta:

»A pártgyűlés kijelenti, hogy nevezetesen az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog elleni támadás esetében, az egész munkásosztály kötelessége, hogy minden alkalmasnak látszó eszközt nyomatékosan alkalmazzon. Hogy a munkásosztály elleni ily politikai büntett elháríttassék, vagy hogy az magának megszabadítására egy fontos alapjogot biztosítson, a pártgyűlés esetszerűleg a leghatályosabb harci eszközök egyikének tekinti a tömeges munkabeszüntetés széleskörű alkalmazását.«

De mintha egyenesen Kautsky és társainak aspirációit intette volna le, miden azt mondotta javaslata megokolásában: »Mi *nem* hisszük, hogy a polgári társadalmat a generális-sztrájkjal megtudnók dönteni, hanem mi egészen reális jogokért küzdünk, a munkásosztály életszükségleteiért, hogy ha még politikailag élni és lélegezni akar.«²

3. A politikai tömegsztrájkot nem tekinti a munkásosztály politikai diktatúrájának eszközéül, a mely ellen teljesen ugyanazon érvek szólnak, mint az anarchisztikus generális-sztrájk ellen, hanem tényleg csak a választói jog Bebel jelzette kivívásának és megvédésének pesszimiztikusan felfogott szervéül az irány, melyet revizionizmusnak, reformizmusnak vagy posszibilizmusnak szoktak nevezni. Bernstein egész iránya, mely a forradalmi taktikát elveti, szükségkép elveszti létlehetőségét oly államban, melyben a parlamentarizmus, a szakszervezkedés és szövetkezeti mozgalom hiányzik és még inkább ott, a hol az uralkodó osztály egyszer megadott politikai jogokat végérvényesen meg akarja szüntetni. Bernstein szinte búskomoran vallja: »Teljes tudatában a nehézségeknek, a melyekkel egy politikai sztrájk Német-

¹ Lagardelle-féle *Enquête* 350. és 179. pag.

² Az 1904 évi *amsterdami nemzetközi kongresszus* pedig még ez utóbbinál is tartózkodóbban határozott.

országban és különösen Poroszországban járna, nem átalom kijelenteni, hogy nem megy másképp, meg kell lennie, az ellenállást meg kell kísérlelnünk ... Nem, mi keresztül fogjuk vihetni, mert keresztül kell vinnünk.«¹ Ugyanezt a felfogást vallja a parlamentarizmust mindenfelé helyező Jaures is. »Ha az uralkodók (dirigeants) elkövetnék az örültséget, hogy érintenék a proletároknak megszerzett szegényes szabadságait, cselekvőtehetségének nyomorúságos eszközeit, ha fenyegetnék vagy megsértenék az általános szavazati jogot, ha a munkaadói és rendőri üldözés által valóban illuzóriussá tennék a szakszervezeti és sztrájkjogot, az erőszakos generális-sztrájk bizonyosan a munkáslázadás spontán formája volna, a *végző és reménytelen* segédeszköz egy neme és inkább az ellenség megütésének mint önmaga megemlékezésének eszköze.«² Jaures szerint az általa felsorolt célok hamis czégére alatt felzúdított gazdaság- és állam-forradalmi tömegsztrájkok megcsalják a munkásosztályt (*elle ruse avec la classe ouvrière*), a melynek okvetlenül az első alkalommal kell sikerülnie, hogy »a kapitalisztikus társadalom borzasztóan meg ne boszulhassa magát«. A revizionizmus és a Jaures-féle parlamentarizmus ily módon tettekkel is bizonyítja ragaszkodását az elvhez, melyet David így fejez ki: »A demokráciát és szocializmust nem lehet az emberekre kényszeríteni; míg a nép többsége ellenünk van, tisztelni kell véleményét.«³ Ami azonban a német Bernstein, a francia Jaures és az olasz reformszocializmus vezérét Turatit egyaránt kitünteti az azon erkölcsi vonás, mely a politikai sztrájkról való felfogásukat áthatja. Nem a munkásság hatalmi túlsúlyában, sem a hadsereg fellazításában, hanem a *célok etikai jogosultságá*-ban bízva remélik, a jelzett végzettség esetén, kitörendő politikai tömegsztrájkok esetleges sikerét. Bernstein szerint: »Ha egy politikai ellentét annyira kiéleződött és a különben indifferensek nyilvános véleményét oly erősen megragadta, hogy egy jognak megtagadását, vagy egy akadályozó rendszabály elrendelését *morális kihágásként* érzi és ha a nyilvános érzület ez árama oly erős, hogy a hatalom birtokosainak sorában bizonytalanság támad ... úgy megfelelő mértékben emelkednek azon felkeléseknek kilátásai, a melyekhez a politikai sztrájk tartozik.« Még messzebb megy a társadalmi lét tiszteletben tartásának erkölcsi követelménye terén Jaurés és a tömegsztrájkot csak három feltétel alatt véli megengedhetőnek: »1. Szükséges, hogy a tárgy, a mely miatt kimondatik, valóban mélyen lelkesítse a munkásosztályt. 2. Szükséges, hogy a közvélemény nagy része elő legyen készítve e tárgy törvényességének elismerésére. 3. Szükséges, hogy a tömegsztrájk ne jelentkezzék, mint az erőszak palástolója, hanem egyszerűen a sztrájk jogának,

¹ Bernstein E., Sozialistische Monats-Hefte, 1905. Bd. 1. pag. 106.

² Lagardelle *Enquête*, pag. 112.

³ David Eduard Dr. *Rückblick auf Jena*. Sozialistische Monats-Hefte. 1905. Bd. II. Pag. 845.

bár szisztematikusabb, szélesebb körben és inkább kidomborított osztályjelleggel való, egyszerű gyakorlása legyen.«¹

Legtovább megy azonban Turati az osztályérdeknek a társadalmi összlet követelményei alá való rendelkezésben rejlő erkölcsi imperativus elismerésében. »A generális-sztrájknak, mondja, *rövidnek* kell lennie, határozott és viszonylag könnyen elérhető ezállal kell bírnia és teljesen oly képviselőknak kell alárendelve és szervezve lennie, a kik tömeg bizalmát élvezik ... A sztrájknak meg kell kímélnie az *elsőrendű szükségletű közszolgáltatásokat* és a termelésnek azon ágait, a melyeknek működése feltétlenül általános szükségességűek, a minők a világítás, a mészárszékek, a víz vezetése és szétosztása, mindaz, a mi a higiénohoz tartozik, a posta, távírda, mindennapi nyomdára stb. vonatkozik ... A vezéreknek minden gondjukat arra kell fordítaniok, hogy a sztrájkot a *méltányosság, a józanság, az észszerűség, az emberiség* határai között tartsák, a melyet a proletariátus jól felfogott érdeke követel meg.«² A politikai tömegsztrájknak ily módon a *szociáldemokrata-pártokban* való vitatása azt eredményezte, hogy nemcsak az abszolút és anarchisztikus generális, hanem annak a szociálistikus államforma megteremtésére a proletariátus diktatúrája útján törekvő válfaját is elutasította és azt csak a választójog biztosítására szolgáló eszközként ismerte el. Bizonyos továbbá: 1. A mai társadalmi rend felforgatására törekvő politikai forradalmi sztrájknak a legtávolabbról sincsenek meg sehol a világon általánosan elismert szükséges feltételei, az orosz példának ily czélokra való idézgetése nem egyéb bűnös megtévesztésnél. 2. A munkásság mai szervezettsége mellett, a román nemzetektől eltekintve, sehol nem kell — észszerű vezetést feltételezve — az erkölcs és ráció szempontjából frivolnak mondható politikai tömegsztrájktól tartani. 3. A politikai tömegsztrájk jelentősége és kilátásai nem ítélnél meg függetlenül bizonyos meghatározott nemzet társadalomgazdasági fejlettségétől, szellemi erkölcsi munkásvilágától különösen szakszervezkedése és politikai érettsége extenzív és intenzív előrehaladottságától,³ de végérvényesen azon czélnak erkölcsi jogosultságától és a nemzet jelentékeny rétegeinek attól való áthatottságától, a melyre irányul.

A sztrájknak politikai czélokra való felhasználása *jogi* szempontból nem mondható olyannak, a mely ellen kifogást nem lehetne *találni*. A kik a munkásság koalíciójogát, mint a

¹ Id. h. 99. pag.

² Id. *Enquête*, 366. pag.

³ Mentől inkább számíthat, illetve kell eleve lemondania valamely politikai tömegsztrájknak a 2. B) csoportban felsorolt *nélkülözhetetlen iparágak* munkásairól, annál fokozottabb, illetve csekélyebb kilátással bír — ceteris paribus — a sikerre még pedig jellemzett fontosságuknak megfelelő arányban. Nagyon is kérdéses, vajjon azon iparágak egyikének-másikának részleges politikai sztrájkra való kiszemelése, melyet azután a továbbdolgozó összmunkásság kitartóan támogat, nem-e hatályosabb, illetve veszedelmesebb bármily általános, de szükségkép rövid lélegzetű politikai tömegsztrájknál, melynél azok hiányzanak.

munkafeltételeknek pusztán a munkaadókkal szemben való kedvező befolyásolásának, nem pedig oly eszköznek fogják fel, melyet mindazon társadalompolitikai szervezetek és vonatkozások ellen felhasználhatnak, a melyek a munkaviszonyon alapuló életfeltételeinek szabályozásával, egész élettartását módosítani tudják: azok a politikai tömegsztrájkra való felhasználásában oly alkalmazását fogják látni, mely Van der Borgh szerint erőszakkal való elkobzására ad okot. A kik azonban azon felfogást vallják, hogy a népképviselő szervezet ma olyan hatalmas tényező, a mely nemcsak pozitív tevékenységével, hanem pusztán szociálpolitikai quietizmusával is lényegesen befolyásolja a munkások legközvetlenebb életérdekeit: azok az ily felhasználásban a törvény határait megóvó gyakorlatát fogják elismerni. A nemzeti lét veszélyeztetésének ideje és bizonyos fentnevezett munkakategóriák azok, a melyektől egy magasabb erkölcsi elv érdekében a koalíciószabadságnak sem abszolút emberi joga megvonathatik. A politikai tömegsztrájk sikere azonban — a jogi kérdés, fájdalom, hatalmi kérdéssé válik ily esetekben — meggyőződésünk szerint nem formális jogi, hanem erkölcsi jogosultságon, nevezetesen a vele követett *czél és keresztülvitele módjának morális mivoltán* fog megfordulni. Egy politikai tömegsztrájk, mely egy nemzet egész független közvéleményétől régtől fogva elismert demokratikus alapjogért (kivált választójog) veszi fel a küzdelmet, egy csekély erkölcsi tartalommal és ellentálló erővel bíró kormánynyal,¹ egy rideg osztályérdekét a nemzeti haladás felé helyező szűkkörű hatalmi csoport ellen, a hol az eszme egy hosszú és szervezett erjedési korszak után mélyen befészkelte magát a nép leikébe; úgyhogy a politikai tömegsztrájkra való fanyalodása mint a végső elkecsereedés nemes és spontán megnyilvánulásán ént jelentkezik, melyet elfojtania földi hatalomnak többé nem adatott; a hol a sztrájk ily módon csak a szellőhöz hasonlít, mely a fejlődés fájáról a rég megérett gyümölcsöt a munkásság ölébe hullatja: ott a politikai tömegsztrájk, kevés tekintettel terjedelmének általánosságára, épúgy mint az első belga sztrájk, vagy a svéd politikai tömegsztrájk, nyomban, vagy hosszabb-rövidebb idő múlva, de végérvényesen nagy mértékben sikerrel kecsegtethet.

De a politikai tömegsztrájk elveszíti a 3. alatti csoport íróitól is elsőrendű tényezőként megbecsült etnikai szankczióját, ha törvényes lefolyását erőszakos vagy a társadalmi összletet fenyegető eszközökkel mocskolja be, avagy polgári társadalommal felveendő végső küzdelem, Jaurés értelmében álcázott, előjátékaként jelentkezik. Mindez alkalmas a kedvező nemzeti közvéleményt eltántorítani, fegyveres hatalommal való összeütközést felidézni, mivel az erkölcs szempontjából semmiféle

¹ A bécsi és prágai csekély mértékű tüntetéseknek tüneményes sikere kétségtelenné teheti ez állítást.

nemes cél sem szabad mások erőszakos legyűrésével előmozdítani. De egy jogosult, évtizedes mozgalom által előkészített, az illetékes tényezőktől nyíltan hirdetett és a nemzet öntudatába átvitt, társadalmilag is jogosult célért folyó tömegsztrájk már azáltal is elkerülheti ez utóbbi, az eszközeiben rejlő veszélyt, hogy éhségrevoltokra, fegyveres összeütközésekre egyáltalában nincs is szükség, mivel a legfeljebb 3 nap alatt, ha nem is éri el célját, de mindenesetre ugyanazon, sőt esetleg több utólagos eredményt éri el, mintha a végkimerülésig folytatnák. Az ily politikai tömegsztrájk tehát pusztá tüntetésként is eléri célját és a legitim hatalomra való erőszak és kényszer odiózus jellegét is elkerüli. Minthogy végül oly módon képzeljük el, mint a mely valóságos elemi csapásként és nem egyesek csinálmányaként lép fel (olasz gazdaságpolitikai tömegsztrájk); előre való bejelentéséről — bár előjelei és előkészületei meglehetnek — szó sem lehet és így tartamának mindenesetre ügyetlen megsabása természetszerűleg elesik. A politikai tömegsztrájk *erkölcsi jogosultságának kényese éppen nem fellengző ideológia, hanem* kivált a kapitalisztikus fejlődés alacsony fokán álló kisebb és kevésbé szervezett iparimunkásnőpességgel¹ bíró államokban nagyon is *reális tényezője a sikernek*, mivel az eddigi tapasztalatok szerint (második belga sztrájk) — a munkásságnak a mai államszervezettel szemben — még ha a végső szenvedésekre is elszánt, mindig legalább is *kétséges saját ereje mellett, az egész közvélemény ellenállhatatlan nyomását szólítja síkra követeléséiért*. Teljesen egy véleményen vagyunk Penziggel, »hogy a generális-sztrájk mind az elnyomottak szempontjából, mind a kormány szemében az *etikailag jobb, a viszonylag morális eszköze* a felforgatásnak ha már egyszer fel kell forogni. ... A saját személyiségnek, a gazdasági folyamatból való egyszerű visszavonása magában véve nem morállenese, hanem erkölcsileg közönbös . . . Feltétlenül erkölcsössé válhatnak, mint a nép önvédelmének eszköze szemben életének közvetlen fenyegetésével.«

Akár az előbb jelzett célokért folytatott támadó, akár az ily értelemben korlátolt védelmi politikai sztrájkokkal szemben, a társadalom, illetve csak az ellentétes különérdek önvédekezésének is csak erkölcsös eszközökkel szabad küzdenie. A kormánynak egyfelől tisztában kell lennie ama történeti igazsággal, hogy a pusztá erőszakkal ma már a néppel szemben kormányozni nem lehet, hogy az nem passzív tárgya többé az államművészetnek; másrészt, hogy ez utóbbinak nem az utólagos elnyomás, hanem a preventív, társadalom-erkölcsi szankciótól kísért szociális politikával kell veszélyét

¹ Ez természetesen nem zárja ki, sőt az említett olasz és orosz tapasztalatok bizonyossága szerint, nagyon is valószínűnek tartja fenn, hogy az ily politikai tömegsztrájk, ha a földmunka (aratás stb.) idején tör ki, a *mezőgazdasági munkásság* széles rétegeit is munkabeszüntetésre készítheti, a mi *agrár-államokban* a leghatályosabbá válhatnak.

is jó eleve elhárítania. »A viszályoknak az emberiség számára egyfelől, a nemzet számára másfelől oly végzetes kivitelének pusztá megnehezítése — mondja a háborút és politikai tömegsztrájkot egybevetve Pénzig¹ — bármily helyes is az, magában véve nem tudja a háborút megszüntetni. Ellenben köztudomású, hogy gyakran maguk a fegyverkezések elviselhetetlen nyomása és a harcias szellem kényszerápolása vezet az összecsapásra. *Az egyetlen végérvényes menedék a népnek értelmes és erkölcsi szellemre való fokozatos nevelésétől remélhető . . .* Ha azonban nem tévedek, úgy a *a neveletésre való akaratnak a legnagyobb erőssősésre az uralkodó osztályoknál van szüksége.*»² A politikai tömegsztrájk, *ha a jelzett körülmények között folyik le*, azáltal, hogy a küzdők részéről az emberiség fejlődésében eddig soha el nem ért szolidaritást, fegyelmezettséget és altruisztikus lelkesedést igényel; másfelől a nemzetnek egyes egoisztikus, történetileg kialakult hatalmuktól elfogult csoportjainak, eddig soha el nem ért hatályossággal és erkölcsi fölényvel, de egyúttal fájós érzetűséggel juttatja tudomására, hogy az emberi társadalom a kölcsönösen egymásba kapcsolódó emberi tevékenység terméke: magában véve hatalmas társadalom-erkölcsi nevelési eszközként jelentkeztetik.

Ferenczi Imre.

¹ Pénzig Rudolf dr. Massenstrike und Ethik 37. pag.

² Ibid. 44. yag.